

Prof. dr. sc. Magdalena Apostolova-Maršavelski,
DAS RECHT DES MITTELALTERLICHEN ZAGREB
(Mitte 13. – Anfang 16. Jahrhundert), Grazer Rechtswissen-
schaftliche Studien, Bd. 66, Leykam, Graz, 2015., 289 str.,
ISBN: 978-3-7011-0276-1
UDK: 34(497.5 Zagreb)“12/15“(048.1)

U izdanju uglednog austrijskog izdavača *Leykam Buchverlag*, u nizu *Grazer Rechtswissenschaftliche Studien*, u prosincu 2015. objavljena je knjiga *Das Recht des mittelalterlichen Zagreb (Mitte 13. – Anfang 16. Jahrhundert)* dugogodišnje redovite profesorice i predstojnice Katedre za rimsko pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Na tragu ranijih djela autorice, objavljenih na hrvatskom jeziku¹, koja su redom dobila najviše ocjene², i ova je nova knjiga posvećena u jednom širem smislu pravu srednjovjekovnog Zagreba. Glavnina rada posvećena je gradečkim sudskim i posjedovnim katernama (svojevrsni zapisnici i javni upisnici), koje je skupio i objavio povjesničar i prebendar zagrebačke Prvostolne crkve Ivan Krstitelj Tkalčić u nizu *Monumenta historica liberae regiae civitatis Zagrabie I – XI*, u razdoblju 1889. – 1905. Još je sam Tkalčić svojedobno pozvao pravne povjesničare da se pobliže pozabave njegovim radom i istraže pravnu povijest Zagreba, ali to nikome u ozbiljnijem smislu nije pošlo za rukom prije autorice. Međutim, u knjizi je sustavno i temeljito analiziran i cijeli niz drugih pravnih izvora poput privilegija Zlatne bule kralja Bele IV. iz 1242. i 1266. godine ili malobrojnih odluka gradečkog gradskog magistrata (*statuta*). Uz to, osim pra-

¹ *Zagrebački Gradec – iura possessionaria*, Pravni fakultet u Zagrebu, Centar za stručno usavršavanje i suradnju s udruženim radom, Zagreb, 1986., te *Iz pravne prošlosti Zagreba (13. – 16. stoljeće)*, Školska knjiga, Zagreb, 1998.

² Vidi prikaze Luje Margetića u Zborniku Pravnog fakulteta u Rijeci, vol. 7, 1986., str. 219 – 220; Ante Romca u Zborniku Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 37, br. 2, 1987., str. 283 – 288; Nelle Lonze u *Pravniku*, vol. 36, br. 2, 1987., str. 257 – 261; Vesne Radović u *Našoj zakonitosti*, vol. 41, br. 4, 1987., str. 549 – 552 (usporedi i Margetić, L., *O katernama zagrebačkog Gradeca*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 42, br. 2, 1992., str. 123 – 139).

va Gradeca, određen prostor posvećen je i analizi susjednih pravnih područja, zagrebačkog biskupskog sjedišta Kaptola te Plemenite općine Turopolje (*campus zagrebiensis*), uz korištenje *Statuta capituli zagrebiensis* i mnogih isprava koje su izdale kaptolska ili gradečka pisarnica. Zbog toga bismo se usudili nazvati ovu knjigu analizom općeg zagrebačkog srednjovjekovnog pravnog područja (s vremenskim ograničenjem istaknutim u naslovu) koje je, posebno u području privatnog prava, do ovog istraživanja u velikoj mjeri bilo neistraženo. Činjenicu da se knjiga bavi uglavnom gradečkim pravom lako je opravdati time što kod njega u određenim aspektima (koji se iznimno detaljno i temeljito analiziraju) postoji određen odmak od feudalnog prava okolnih područja. Analiza gradečkog prava, uz istaknute različitosti susjednih pravnih područja tako je ilustrativna podjednako za “srednjovjekovni pravni partikularizam”, kako ističe sama autorica (str. 253), kao i za eksplikaciju razvojnih tendencija srednjovjekovnog prava pod utjecajem silnica općeg društvenog urbanog razvoja te recepcije rimskog prava. Zbog toga ovu knjigu možemo nesumnjivo ocijeniti kao iznimno relevantan doprinos proučavanju srednjovjekovnog zagrebačkog pravnog područja, čime je ono bitno i u zagrebačkom i u hrvatskom kontekstu, ali i za srednjoeuropsku i europsku (pravnu) povijest. To je uostalom vidljivo i iz samog interesa izdavača za objavu knjige na njemačkom jeziku, čime je postala dostupna europskoj i svjetskoj zainteresiranoj javnosti. Naime, taj jezik je *lingua franca*, ili barem jedan takav jezik među njih nekoliko, za znanost rimskog prava i (srednjo)europsku pravnu povijest.

Knjiga ima 289 stranica te je tematski podijeljena u dvije cjeline. Prva, znatno opširnija, bavi se pravom slobodnog kraljevskog grada Gradeca (str. 17 – 210), u kojoj se obrađuje pravo Zlatne bule i opće pravo Gradeca 14. i 15. st. (*Kap. I i II*, str. 18 – 82). Drugi dio cjeline posvećene gradečkom pravu bavi se pravima na nekretninama, i to na način da je veći dio posvećen pravu vlasništva (*Kap. III – VIII*, str. 73 – 175), a manji ostalim stvarnim pravima, točnije stvarnopravnom zakupu, služnostima i založnom pravu (*Kap. IX – XI*, str. 176 – 210). Druga, manja cjelina posvećena je pravu pripadnom jurisdikciji zagrebačke biskupije, odnosno Kaptola (str. 211 – 243). Tu se analizira problematika vezana za predijaliste zagrebačke biskupije (*Kap. XII*, str. 212 – 221) i pitanje koncepta *dominium utile* unutar *Statuta capituli zagrebiensis* (*Kap. XIII*, str. 222 – 234). Posebno poglavlje posvećeno je problematici recepcije rimskog prava na području srednjovjekovnog Zagreba (*Kap. XIV*, str. 235 – 243). Na kraju se nalazi dodatak koji se bavi jednim aspektom nasljednog prava Plemenite općine Turopolje, institutom *quarta puellaris* (*Kap. XV*, str. 244 – 253). U

zaključku su istaknuti najvažniji rezultati cjelokupne analize (str. 254 – 262), a na samom kraju nalaze se dodaci, i to popis izvora (str. 263), popis literature (str. 264 – 273) te osobito detaljno i korisno stvarno kazalo (str. 274 – 284) te kazalo korištenih izvora (str. 285 – 289).

Knjiga počinje analizom odredbi Zlatne bule (*Kap. I.*), koja po svojem skromnijem sadržaju s funkcijom zaštite i razvoja gradskog tržišta, kao i općih političkih i imovinskopravnih interesa Gradeca (str. 22 *sqq.*) figurira kao glavni okvir njegova pravnog uređenja i temelj njegova daljnjeg razvitka. Autorica se posebno detaljno bavi mogućnošću priziva na odluke gradskog suda u Gradecu (str. 29 – 39) na temelju postojećih malobrojnih izvora, podložnih različitim interpretacijama koje su se javljale u literaturi (primjerice Lujo Margetić). Ukratko, uvjerljivim argumentima dokazuje se kako je drugi stupanj gradskoga suda bio u funkciji i prije vremena za koje imamo jasne dokaze njegova postojanja od polovice 14. st. (str. 33). Navedeni stupanj zvao se *omnes maiores civitatis* i vjerojatno se sastojao od prethodnih obnašatelja sudačke dužnosti te bi po svojem sastavu i nadležnosti odgovarao naknadnom tijelu *condam (antiqui) iudices* (str. 34). Potrebe svakodnevnog života, postojanje niza manjih sporova, i u kaznenopravnoj i u obveznopravnoj sferi, zahtijevale su mogućnost priziva na drugi stupanj, pogotovo uzevši u obzir gotovo nemoguće koncipirane pretpostavke za priziv *ad reges presentiam*, odnosno samome kralju (str. 33).

Sljedeće poglavlje (*Kap. II*) sadržajno je raznoliko te se teme kreću od običajnog prava, preko odluka gradskog magistrata i suda, kaznenog i nasljednog prava pa sve do pojedinih poslova obveznog prava. Ipak, ovo je poglavlje možda najilustrativnije za predočenje načina života srednjovjekovnog Gradeca i temeljnih “unutarnjih” silnica koje su utjecale na njegov društveni i pravni razvoj. Tako pregled kaznenog prava (str. 62 *sqq.*) daje sliku funkcioniranja svakodnevice u Gradecu, posebno tržišnih dana, kad su kaznena djela poput krađe, tjelesnih ozljeda, uvreda i sl. bila najčešća. Ovo jednako vrijedi za iscrpan pregled poslova obveznog prava (str. 71 *sqq.*, redom kupoprodaja, najam radne snage, zajam, društva (*societates*) te zamjena nekretnina) koji dočaravaju društveni ritam srednjovjekovnog grada u kojem se promet usluga i dobara postupno intenzivira te se oblikuje prvotni građanski sloj. Izvrsno se primjećuju i ekspliciraju čimbenici razvoja Gradeca, pri čemu se kao posebno važna ističe činjenica raznovrsnosti etničkog i jezičnog sastava grada, koja se ogledala i u naizmjeničnom obnašanju dužnosti gradečkog magistrata između četiri glavne gradečke etničko-jezične skupine – *Scavi, Hungari, Gallici, Theotonic* (str. 45 *sqq.*). Ističe se kako su u svakoj od navedenih skupina postojali specifični prav-

ni običaji, poslovni mentalitet i sl., koji su se postupno inkorporirali u gradečko pravo. Uz to, u obrisima se naznačuju i specifičnosti gradečkog nasljednog prava koje proizlaze iz posebnog položaja žene (uvjetovanog njezinim posebnim imovinskopравnim položajem, uključenošću u gospodarski život grada, postojanjem pluraliteta imovinskih masa u gradečkoj obitelji i sl.) i političkih odnosa Gradeca sa susjednim Kaptolom (str. 69 *sqq.*). Unutar analize pojedinih obveznopравnih odnosa, kao što su najam radne snage (str. 73 *sqq.*) ili zajam (str. 76 *sqq.*), prepoznaju se uzroci i posljedice društvenog raslojavanja, pojava najamnog rada i široko rašireno (često i lihvarsko) pozajmljivanje. U tom smislu autorica vrlo nijansirano pristupa problematici etničke i društvene dinamike kao čimbenika pravnog razvoja, detaljno iščitavajući pravne pojave koje slijede kao posljedica društvenih kretanja.

Dio knjige posvećen pravima na nekretninama, posebno dio koji se odnosi na pravo vlasništva, usudili bismo se nazvati kapitalnim dijelom knjige, u kojemu se očituje sva virtuoznost autoričine argumentacije te svestranost i temeljitost njezine analize. Prvi dio (*Kap. III*) odnosi se na same izvore koji su predmet analize, gradečke posjedovne knjige (*Libri funduales seu fassionum*). Uz opća objašnjenja vezana uz taj registar (njegove funkcije, različite razvojne faze te upisana prava) valja istaknuti temeljne razloge koji su, navodi se, 1384. godine doveli do njegova uvođenja – činjenicu da se na neki način htjelo konkurirati susjednom Kaptolu koji je uživao položaj kao *locus credibilis*, kao i otvaranje mogućnosti za nadzor i potencijalne prihode vezane uz promet nekretnina (str. 84).

Nakon toga slijedi dogmatska eksplikacija prava vlasništva na nekretninama, odnosno onoga što konceptualno i praktički odgovara tomu pravu u gradečkim izvorima – *ius perpetuum possidendi*. U cijeloj je knjizi vidljiv autoričin besprijekoran romanistički habitus, ali u ovom dijelu on možda najviše dolazi do izražaja. Naime, u ovom se poglavlju kreće od pojma vlasništva u *ius commune*, njegova konceptualnog oslanjanja na postklasično rimsko pravo te društvenih i gospodarskih čimbenika vezanih uz njegove razvojne tendencije u srednjovjekovnoj feudalnoj Europi. Pritom se posebna pozornost posvećuje konkretnim okolnostima slavonskih veleposjeda i Gradeca, kao i susjednog Kaptola, te se zaključuje kako je *ius perpetuum possidendi* u gradečkim izvorima zapravo u velikoj mjeri neograničeno pravo vlasništva (u dijametralnoj suprotnosti s istoimenim pravom u susjednom Kaptolu, gdje ono pripada u *iura in re aliena*, str. 96 *sq.*). Štoviše, navodi se kako je u Gradecu *ius perpetuum possidendi* kao svojevrsno neograničeno pravo vlasništva bilo element transformacije i

napretka tipičnog srednjovjekovnog grada (str. 104). Snažna ukorijenjenost analize u znanost rimskog prava pritom se ne očituje samo kao specifičan stil, nego kao interpretativni temelj i glavna misao vodilja cijele analize.

To je posebno vidljivo u sljedećim poglavljima, u kojima se minuciozno analiziraju pojedini aspekti koncepta neograničenog prava vlasništva u kontekstu gradečkog *ius perpetuum possidendi* te se tako to pravo podvrgava testu koji treba pokazati njegovu utemeljenost u rimskom pravu te razvojne smjerove u srednjem vijeku kao osnove za daljnji razvoj. Autorica najprije posvećuje pozornost problematici davanja i službi na koje su bili obvezani pravno podloženi subjekti, odnosno osobe koje su bili nositelji *ius perpetuum possidendi* u nominalno ipak srednjovjekovnoj vlasničkoj strukturi na nekretninama, gdje su postojali i daljnji, "viši" ovlaštenici, poput gradečke općine i samog kralja. U tom poglavlju (Kap. V) istančano se razlikuju obveze poput *dacia regis*, koja su imala funkciju naknade za gradečka javnopravna ovlaštenja (str. 110), *taxa communitatis*, koja, iako nisu porez u punom smislu te riječi, ipak imaju i određene funkcije poreza (uz sjajnu analizu elemenata i funkcija poreza na str. 116 sq.) te *servicia communitatis*, koja imaju obilježja feudalne rente ili tlake (str. 118). Posebno poglavlje posvećeno je raspolaganju nekretninama *inter vivos* (Kap. VI), u kojemu su analizirani različiti gradečki instituti poput pluraliteta imovinskih masa u obitelji (str. 122 sqq.) ili pravo rođačkog i susjedskog prvokupa (str. 130 sqq.). Ukratko, činjenicom da je Gradec poznao praktički neograničenu slobodu raspolaganja nekretninama *inter vivos*, ograničenu jedino obvezom da nekretnine ostanu pod gradskom jurisdikcijom (str. 121), ističe se kako je *ius perpetuum possidendi* zaista imalo određene konture neograničenog prava vlasništva.

U sljedećem poglavlju autorica se bavi raspolaganjem nekretninama *mortis causa* (Kap. VII). Osim što se ovime opširno analizira još jedan aspekt neograničenog prava vlasništva koji može pomoći pri razjašnjavanju koncepta gradečkog *ius perpetuum possidendi*, ovo poglavlje svojom je temeljitošću i znanstvenim zaključcima relevantno i kao samostalna analiza gradečkog nasljednog prava te imovinskopravnog položaja žene u Gradecu. Načelna ograničenost testamentarne slobode (koja postoji jedino u nedostatku intestatnih nasljednika, a djelomično je bila i proširivana različitim legatima i zasnivanjem adoptivnih odnosa, str. 158 sqq.) pojašnjava se težnjom da se ograniči utjecaj Crkve, posebno susjednog Kaptola, na Gradec (str. 152). Očito je postojala opasnost da slobodnim oporučnim raspolaganjima vjernika previše nekretnina završi pod kontrolom Kaptola, što bi u političkom i gospodarskom smislu vjerojatno osla-

bilo Gradec. U nasljednom pravu posebno se ističe ženino darovanje nekretni- na budućem ili sadašnjem mužu (umjesto miraza) kao gradečki *specificum* (str. 143) te izjednačenost žena i kćeri sa sinovima u pravu nasljeđivanja, koja se uobičajila usprkos suprotnim odredbama Zlatne bule (str. 138 *sqq.*).

U zasebnoj analizi autorica se bavi statusnom stratifikacijom gradečkih žitelja (*Kap.* VIII), koje dijeli na građane (*cives*), stanovnike (*Einwohner, inhabitatores*) i stanare (*Mieter, inquilini*). Dok su *cives* mogli biti jedino osobe koje, uz ostale uvjete, imaju određeno stvarnopravno ovlaštenje nad nekretninom u Gradecu (vlasništvo, *ususfructus* ili *habitatio*, str. 163), *inquilini* su bili široki siromašni slojevi, bezemljaši, koji su najvjerojatnije bili najmoprimci (str. 173 *sqq.*). Međutim, u kontrastu s ostalim autorima koji su se bavili ovim pitanjima, ovdje se ističe i treća kategorija žitelja Gradeca, *inhabitatores*, koji su mahom također bili siromašni. Dijelom je bila riječ o osobama koje su imale potrebno stvarnopravno ovlaštenje nad gradečkom nekretninom, ali usprkos tomu nisu mogli (poput Židova) ili nisu htjeli (poput plemića kojima to nije bilo interesantno) dobiti građanstvo (str. 169 *sqq.*).

Analizom preostalih stvarnih prava (stvarnopravnog zakupa u *Kap.* IX, služnosti u *Kap.* X i založnog prava u *Kap.* XI) autorica je uz podjednako besprijekornu pravnu analizu dala i izvrstan prikaz gradečkog gospodarskog i svakodnevnog života. To se može primijetiti, primjerice, u raširenosti zemljišnih (mahom seoskih) služnosti zbog stiješnjenosti gradskog prostora i nužne suradnje sa susjedima prilikom iskorištavanja zemljišta (str. 189 *sqq.*) ili analizi važnosti osobnih služnosti kao načina zbrinjavanja članova obitelji (str. 193 *sqq.*). Posebno se ističe manifestna sličnost gradečkog sustava služnosti s rimsko-modernom impostacijom tog sustava (str. 197). Analiza stvarnopravnog zakupa, odnosno *ius perpetuum possidendi sub conditione* (str. 176 *sqq.*), ima svoju vrijednost u analizi zbog bitne razlike u odnosu na vlasništvo, odnosno *ius perpetuum possidendi*. Obradu založnog prava (str. 198 *sqq.*) zbog sustavnosti i temeljitosti analize (izvori, načini zasnivanja založnog prava, njegove karakteristike i ostvarenje) možemo usporediti s analizom vlasništva. Nadovezani rašireni zajmovni poslovi pritom daju sliku dinamičnog i raznolikog gradečkog gospodarskog života.

Analizom ovih stvarnih prava kompletirana je analiza gradečkog prava te su sljedeća poglavlja posvećena pojedinim istaknutim problemima povezanima sa susjednim Kaptolom. Tako se najprije analizira problematika predijalista zagrebačke biskupije (*Kap.* XII), pri čemu se autorica suprotstavlja postojećim stavovima u teoriji po kojima su postojale dvije vrste predijalista, oni s vojnom

i oni s novčanom obvezom (str. 216 sq.). Ovo poglavlje naizgled se može činiti specifičnim i ponešto partikularnim u odnosu na sveobuhvatnu analizu gradečkog prava. Međutim, to nije tako jer se bit ovog dijela može prepoznati u objašnjenju kaptolskog *ius perpetuum possidendi* kao prava potpuno različitog od istoimenog prava u gradečkoj jurisdikciji (str. 213 sqq.), čime se Kaptol potvrđuje kao područje “neokaljanog” feudalnog prava, dok je Gradec istodobno područje snažnijih izmjena u skladu s većom gospodarskom dinamikom te posebnim društvenim i političkim okolnostima. Slično se može reći za sljedeće poglavlje (Kap. XIII), u kojem se analizira *dominium utile* unutar *Statuta capituli zagrabiensis*. Ovdje se, osim što se fino razlikuju ovlaštenici *dominium utile* i predijalisti (str. 232), zaključuje i kako je konceptualno približavanje tih dvaju instituta vjerojatno proizašlo iz potrebe Kaptola da privuče naseljavanje i obrađivanje svojih zemljišta (str. 233). Međutim, ponovno je u širem kontekstu jako bitno primijetiti kako i ovo poglavlje pruža dodatan dokaz o feudalnom karakteru kaptolskog pravnog uređenja u suprotnosti s gradečkim pravom.

Nakon toga slijedi magistralno poglavlje o recepciji rimskog prava na području srednjovjekovnog Zagreba (Kap. XIV). Usudili bismo se reći da je ovaj dio knjige sve ono što analiza recepcije rimskog prava treba biti – konkretno ukazivanje na izvore i smjerove tijeka recepcije, uz izvrsno poznavanje rimskih izvora i postojećeg stanja razvoja pravne znanosti u glavnim središtima u sjevernoj Italiji, te objektivnu i nepristranu ocjenu njezinih rezultata. Na početku analize ističe se Kaptol kao onodobni *locus credibilis* u koji su dolazili mnogi kanonici obrazovani u velikim pravnim sveučilištima sjevernotalijanskih gradova (str. 235). Analizu *dominium utile* u *Statuta capituli zagrabiensis*, kao i razvijenu pravnu etimologiju, autorica stavlja u izravnu vezu s postglosatorima (str. 236). Posebno se ističe notarska uloga u recepciji rimskog prava (*ibid.*). U gradečkom području također se navodi utjecaj doseljenika, posebno iz sjeverne Italije, koji su kroz trgovinu, ali i politički utjecaj s upravnih i sudskih položaja u gradu, mogli utjecati na prijenos pravnih i prometnih shvaćanja i običaja (str. 237 sqq.). I u Gradecu su učeni ljudi (*literati, scriptores*) utjecali na širenje rimskog prava, kao i gradski notari, ali je u pogledu njihovih korištenih formulacija i izraza u izvorima koji u potpunosti odražavaju rimske pravne institute autorica rezervirana te ih (opravdano) smatra više rezultatom njihove učenosti nego istinskim stanjem u gradečkoj praksi (str. 241). Naposljetku, općenito se ističe svijest o ograničenosti dosega recepcije rimskoga prava u Gradecu zbog kratkotrajnosti njegova gospodarskog procvata, prilikom kojeg je zbog doseljavanja, a i realnih potreba prometa, jedino i postojala mogućnost snažnije realizacije te recepcije (str. 243).

Dodatak (*Anhang*), posljednje poglavlje knjige (*Kap. XV*), također se bavi specifičnim pravnim institutom jednog susjednog gradečkog područja, Plemenite općine Turopolje, pod nazivom *quarta puellaris*. Riječ je o institutu običajnog nasljednog prava po kojem je četvrtina cjelokupne ostavine namijenjena ostaviteljevima ženskim descendentima (str. 244). Poglavlje je u tom smislu doprinos analizi imovinskopravnog položaja žene na srednjovjekovnom zagrebačkom području. Međutim, ovdje valja istaknuti kako i ovaj specifični detalj autorica dovodi u konkretnu vezu s gradečkim pravom tako što uspoređuje ovaj institut s darovanjem *inter vivos* među gradečkim supružnicima kao svojevrsnim odgovarajućim institutom u Gradecu (u smislu odnosa obaju instituta prema mirazu, str. 251 *sqq.*). Zbog toga je i ovo poglavlje savršeno logičan dodatak, čak završetak cijele analize, kojim se ističe diferenciranost i srednjovjekovni pravni partikularizam zagrebačkog pravnog područja (str. 253). Na samom kraju knjige daje se sustavan i jasan pregled najvažnijih zaključaka (str. 254 – 262).

* * *

U cjelini, knjizi zaista možemo dati samo najviše pohvale. Najprije valja početi od utemeljenosti na izvornim materijalima, kojima se na ovako ozbiljan i temeljit način u kontekstu zagrebačkog srednjovjekovnog prava nitko prije nije bavio. U cijeloj knjizi vidljiva je autoričina akribija, temeljitost i potpunost analize te zaista izvorni, relevantni, a u krajnjoj liniji i doista zanimljivi zaključci. Autorica hrabro, decidirano i znanstveno utemeljeno analizira i donosi nove zaključke glede postojećih dilema, baca novo svjetlo, odnosno reevaluirala dosadašnje stavove u teoriji (poput problematike vezane za *omnes maiores civitatis* ili predijaliste zagrebačke biskupije) ili zadire u potpuno neistražena područja (problematika vlasništva u izvorima ili recepcija rimskog prava na zagrebačkom području). Posebno se mora istaknuti i važnost obrade imovinskopravnog položaja žene u Gradecu – izvornost i iscrpnost analize te valjanost i relevantnost zaključaka, što je u metodološkom i rezultatskom smislu navedenog područja egzemplarno. U cijelosti autorica se vrlo autoritativno, i sasvim utemeljeno, hvata u koštac s pravnim pitanjima iz niza različitih područja s minucioznošću i nijansiranošću koja odaje svestranog romanista, ali i svestranog pravnika općenito. U tom smislu istaknuli bismo kako je u knjizi sasvim evidentna autoričina besprijekorna romanistička izvrsnost, uz opću pravnu te povijesnu erudiciju.

Zbog svega navedenog nimalo ne sumnjamo da će ova knjiga naći svoju publiku i na međunarodnoj razini, jer potencijalnih interesenata ima dosta

– od romanista, preko medievalista i pravnih povjesničara do onih koje će povijest srednjovjekovnog Zagreba zanimati na neprofesionalnoj razini. Knjiga *Das Recht des mittelalterlichen Zagreb* možda i nije romanistička u užem smislu, na način da se bavi isključivo rimskim pravom. Međutim, moglo bi se reći da u određenoj mjeri ona to jest – u mjeri u kojoj odražava autoričin habitus znanstvenice i nastavnice, profesorice rimskog prava. Ovo je vidljivo u analizama pojedinih pravnih instituta, uz besprijekorno poznavanje dogmatskih temelja rimskog prava, srednjovjekovnog razvoja te društvenih, gospodarskih i političkih silnica u danom povijesnom trenutku koji su bili temelj za daljnji povijesni razvoj. U tom smislu analiza određenih pravnih instituta, poput vlasništva ili založnog prava (iako to zapravo paradigmatički vrijedi za cijelu knjigu), daje ono najbolje što znanost rimskog prava u velikoj mjeri jest, ili može biti, a to je, slobodnije rečeno, potpunije poznavanje toga otkuda određeni pravni institut ili poredak dolazi i kamo ide. U toj konceptualnoj trostrukoj rastegnutosti između temelja u rimskom pravu, razvojnih tendencija u srednjovjekovlju kao svojevrsnih temelja za naknadni, pa i suvremeni razvoj, vidljiva je mjera po kojoj bi se ovo djelo moglo nazvati romanističkim. Dakako, to je samo jedan od elemenata ovog tematski, konceptualno i metodološki bogatog djela te mu, među ostalim, samo dodaje na vrijednosti, posebno dubini i snazi pravne argumentacije. Ali zbog njega bismo se usudili reći kako knjiga koja je pred nama, u mjeri u kojoj je romanistička, predstavlja ako ne autoričin *magnum opus*, jer nas autorica možda počasti i drugim djelima, onda svakako *magnum opus* suvremene hrvatske romanističke znanosti.

Uz ovaj prikaz u grubim crtama, koji je svojom kratkoćom i nužnom površnošću zacijelo nepravedan prema iznimno sustavnoj i temeljitoj analizi, prepunoj pronicljivih primjedaba i zaključaka, čitatelje naposljetku možemo jedino uputiti na samu knjigu. Neka se na kraju dopusti i osobna napomena, kojom bih autorici želio uputiti srdačne čestitke na ovom djelu, u čijem sam proučavanju iskreno uživao te koje mi je omogućilo neslućene uvide u konkretnu problematiku razvoja zagrebačkog (i općeg) srednjovjekovnog prava, ali i u opću širinu i relevantnost romanističke pravne znanosti.

*Doc. dr. sc. Henrik-Riko Held **

* Dr. sc. Henrik-Riko Held, docent Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Trg maršala Tita 14, Zagreb; hhheld@pravo.hr

